

Н.М. САМОЙЛЕНКО, канд. техн. наук, проф., НТУ "ХПИ",
О.М. РАССОХА, канд. техн. наук, проф., НТУ "ХПИ",
В.І. АВЕРЧЕНКО, канд. техн. наук, доц., НТУ "ХПИ",
О.О. МАМЕДОВА, магістрант, НТУ "ХПИ"

ГРОМАДСЬКА АКТИВНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ МІСТ ТА РОЛЬ В НІЙ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Розглянуто питання участі громадськості у вирішенні екологічних проблем міста. На основі результатів анкетування визначений рівень поінформованості населення про екологічний стан міста та готовності представників громадськості до ініціативної участі у його покращанні. Охарактеризовані напрямки активізації поширення екологічної інформації серед містян як основи для формування їх екологічної поведінки і громадської активності. Відмічена необхідність посилення комунікаційного процесу між громадськими радами і населенням.

Ключові слова: урбанізовані території, екологічний стан, громадськість міста, екологічне інформування.

Введення. Процес урбанізації має стійку тенденцію до збільшення. До 2050 року 66 % всього населення планети буде жити у містах [1], а це у відповідності з прогнозами щодо загальної кількості населення світу (9,6 млрд. чол.) [2] складатиме біля 6,34 млрд. чол. П. Герланд та ін. вважають, що ріст населення буде продовжуватись все 21-е століття і не стабілізується до 2050 року, як вважалось раніше [3]. При цьому великою проблемою суспільства є та буде забруднення урбанізованих територій і виснаження природних ресурсів.

Основна частина. Висока урбанізація в Україні з включенням у сферу міст промислових підприємств привела до того, що більшість великих міст в ній – це індустріальні комплекси. В них сконцентровано до 70 % населення країни та основна частина шкідливих виробництв із застарілими і екологічно небезпечними технологіями. Крім того, в містах розташовані об'єкти обслуговування, торгівлі, освітні установи і установи здоров'я, місця культури та відпочинку, комунікації, які також чинять негативний вплив на всі елементи природного середовища. При цьому слід брати до уваги, що з 1990 року у всіх країнах Європи пройшли структурні зміни економіки, які орієнтовані на сферу послуг (коливаються від 60 % для менш розвинутих країн до 70 % для

розвинутих), а отже вплив останніх збільшується.

Міста споживають 75 % світових природних та 80 % енергоресурсів, а також продукують біля 75 % світових викидів вуглецю [4].

У теперішній час в Україні складається складна екологічна ситуація. Загалом екологічно чистою в ній вважається лише 6 % території. Використання стратегічних природних ресурсів в країні є аномальним і у 2 – 3 рази перевищує екологічно допустимі показники [5]. При цьому стан навколишнього природного середовища в Україні на урбанізованих територіях країни у більшому ступеню незадовільний [6]. Антропогенне і техногенне навантаження на атмосферне повітря в країні у кілька разів перевищує відповідні показники у розвинутих країнах світу. Для переважної більшості підприємств промисловості та комунального господарства скид забруднюючих речовин істотно перевищує встановлений нормативний рівень. Значними є втрати води при її використанні, половина обсягів яких припадає на житлово-комунальну галузь (51 %). Особливо гострою проблемою у містах є видалення та утилізація твердих побутових відходів, утворення яких по різних оцінках вже зараз сягає 11 – 12 млн. т. Постійне збільшення території для їх розміщення, відсутність ринку вторинної сировини, а також практична відсутність інфраструктури по роздільному збору, утилізації відходів призводять до зростання витрат на поводження з ними та напруженої екологічної ситуації у суспільстві. Крім цього, урбанізовані території і, у першу чергу, великі міста в значній мірі викликають зміну клімату. Це ставить під загрозу благополуччя і здоров'я людини, а також негативно впливає на промисловість, житлові райони, інфраструктуру, водні джерела, атмосферне повітря та ін.

Л.Д. Яценко [7] відмічає, що «складна екологічна ситуація в Україні значною мірою зумовлена тим, що в Україні недостатня увага приділяється питанням екологізації суспільної свідомості та моралі, культури та освіти, що передбачає формування принципово нових цінностей, пріоритетів та світоглядних орієнтирів соціально-економічного розвитку, націленого на раціональне використання природних ресурсів і збереження та гармонійне відтворення усіх екосистем. Тому усвідомлення цих проблем і необхідності розробки нових основ принципово нової соціо-еколого-економічної моделі розвитку суспільства залишається стратегічним пріоритетом державної політики».

Вважається, що кожна країна може зберегти довкілля використовуючи різноманітні інструменти. Для цього застосовують адміністративно-командні

та економічні підходи, а також інформаційні та організаційні. Місто в цілому та його мешканці зокрема не тільки чинять негативний вплив на довкілля, але й одночасно ж страждають від цього. Враховуючи цей факт, що підкреслює причинно-наслідковий зв'язок формування екологічних проблем за участю містян, доцільним може бути розвиток інформаційно-організаційного напрямку охорони довкілля.

Екологічне виховання та екологічна просвіта формує світогляд людини щодо бережливого відношення до природи та її ресурсів. Розповсюдження екологічних знань і їх практичне втілення мешканцями міста, що пов'язані з цим, – довготривалий процес, який повинен здійснюватись постійно і послідовно серед певних верств населення з використанням різного роду форм їх представлення. Екологічне інформування, здійснене на основі даних вимог з наданням максимально правдивої і достовірної інформації, розширює кругозір та стимулює схвальну екологічну поведінку людини. Незважаючи на кризові явища в країні і зменшення зацікавленості в екологічних питаннях все ж населенню міст притаманний високий рівень громадської активності, який може стати одним із потужних чинників по організації діяльності у напрямку поліпшення екологічної ситуації в районах його проживання. З ціллю визначення поінформованості населення відносно екологічного стану територій та готовності до ініціативної участі у його покращанні авторами статті було проведено анкетування. Респондентами являлись викладачі, вчені та студенти, що брали участь у міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій духовно-моральним основам людини та її відповідальності у долі людської цивілізації (НТУ«ХП», 5 – 6 листопада 2014 р.). Пропонувалось у стверджувальній чи заперечній формі відповісти на питання анкети, а також при бажанні зробити свої коментарі до думки, яка висловлювалась. Анкета включала питання щодо обізнаності учасників опитування з інформацією відносно екологічного стану місця свого проживання та впливу діяльності промислових і інших організацій на нього; екологічної політики, зв'язку організацій з громадськістю; екологічного планування за участі громадськості; екологічної свідомості мешканців; готовності стати активним учасником громадської діяльності по покращанню екологічного стану місця проживання та ін.

Результати анкетування показали наступне:

- у теперішній час в основному негативний вплив на навколишнє середовище району проживання респондентів чинять промислові організації;

- зв'язок громадськості з організаціями, які являються забруднювачами довкілля, недостатній; населення мало проінформовано щодо їх діяльності та екологічної політики;

- екологічна свідомість мешканців по перетворенню району свого проживання у екологічний далеко недостатня;

- дуже доцільним є широке залучення громадськості до місцевого екологічного планування та природоохоронної діяльності в місті;

- існує велика зацікавленість респондентів стати учасником суспільної діяльності по поліпшенню екологічного стану району свого помешкання.

Серед коментарів відмічалась:

- недостатність поширення інформації про екологічний стан районів міста;

- висока вірогідність недостовірності фактів, що показують реальний вплив організацій на довкілля;

- повна готовність деяких респондентів як представників громадськості до активних дій по поліпшенню екологічного стану міста.

Таким чином, проведене анкетування виявило недостатню поінформованість мешканців міста щодо природоохоронної діяльності підприємств та інших організацій, а також невисоку екологічну свідомість міського населення по покращанню екологічного стану району свого проживання. Разом з тим, відмічається необхідність залучення громадськості до екологічного управління в місці свого помешкання, а також формування активної громадянської позиції у відношенні охорони навколишнього середовища.

Розширення екологічної інформованості громадян про забруднення повітряного простору міста, води, харчових продуктів, а також про наслідки порушення екосистем, проблеми поводження з ТПВ чітко формулюють можливі виклики благополуччю людини та її здоров'ю, які у шкалі її цінностей відносяться до основних. Тому така інформація не тільки підвищує екологічну грамотність, суспільну свідомість та мораль містян, але й стимулює їх до активної участі у подоланні таких негативних явищ.

Найбільш популярними способами передачі інформації виступає телебачення та Інтернет. Але поступово, як показало анкетування, останньому все більше віддають перевагу майже усі верстви населення міст. Он-лайн система дозволяє тривалий час представляти певну екологічну інформацію на сайтах і зацікавлені в ній містяни у будь-який час можуть ознайомитись з нею та порекомендувати зробити це іншим. На жаль зараз існує дефіцит ак-

туальної, повної та іноді і оперативної екологічної інформації про стан забруднення довкілля міст і окремих його районів, яка доводиться до відома населення державними органами управління в екологічній сфері, і, як вже зазначалось, організаціями – природокористувачами. Це ж стосується і недержавних екологічних організацій, які могли б створювати екологічний інформаційний ресурс освітнього, виховного та іншого характеру, не тільки доступний для сприйняття усіма читачами, але й інтересний і переконливий.

У розвинених країнах не втратило своєї актуальності розповсюдження екологічної інформації друкованими способами. Так, наприклад, у Фінляндії екологічною службою регіону Лахті-Холлола розроблений екологічний довідник «Стале споживання кожен день», у якому пояснюються питання сталого споживання як важливої складової сучасного життя.

Найбільше інформації, яка доводиться до відома населення міст, стосується побутових відходів та, особливо, їх правильного сортування. У країнах ЄС проводяться інформаційні і освітні компанії, а також компанії для підвищення свідомості населення, застосовуються інші способи інформування і підвищення свідомості населення [7]. В інформаційних та освітніх компаніях використовуються флаєри, об'яви, а також пресс-релізи і пресс-конференції у СМІ. Розповсюджені білборди, прямі контакти з цільовими групами, наприклад у формі зборів. Учасниками компанії по підвищенню свідомості населення є преса, місцеве телебачення та радіо. Крім інформації, яка традиційно розповсюджується СМІ, використовуються пресс-релізи, бріфи. Серед інших способів інформування і підвищення свідомості населення – екскурсії на полігони поховання відходів, міжособисте спілкування та ін.

Підприємства та інші організації, які чинять негативний вплив на довкілля, повинні в повній мірі здійснювати інформування усіх зацікавлених сторін щодо забезпечення екологічно безпечної господарської діяльності. Необхідно публічно звітувати про проведення своєї природоохоронної діяльності та підтримувати стійкі зв'язки з громадськістю. Але ці вимоги не завжди виконуються з обох сторін. Відносно громадськості можна відмітити, що причиною цього є мала її ініціативність та необізнаність населення зі своїми правами. В організаціях – природокористувачах ще має місце низкий рівень управління природоохоронною діяльністю, не запроваджується система екологічного менеджменту, згідно якої розробляється та широко поширюється інформація щодо екологічної політики організації. Ознайомлення з нею і аналіз її виконання з боку населення – індикатор рівня природоохорони, яка

здійснюється організацією, а також екобезпеки господарчої діяльності. Більш активне запровадження на усіх підприємствах стандартів серії ISO 14000 і чітке їх виконання посилить екологічну відповідальність таких організацій та їх зв'язок з громадськістю.

Досвід розвинутих країн світу показує доцільність залучення громадськості до вирішення екологічних питань, що стосуються суспільства. В Україні існують громадські ради як консультативно-дорадчі органи, які діють при органах виконавчої влади [8]. Громадські ради формуються із інститутів громадського суспільства, до яких належать: громадські організації, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні та релігійні організації та ін. Такі ради є при Міністерстві екології і природних ресурсів України, департаментах екології і природних ресурсів обласних держадміністрацій, Державних екологічних інспекціях областей. Їх робота в галузі екологічного благополуччя міст повинна виражатись у проведенні консультацій при розробці, впровадженні та контролі суспільно вагомих рішень у сфері екології, у тому числі екологічної політики. Очевидно, що у теперішній час існує недостатня поінформованість населення про діяльність таких рад і механізми їх впливу на процеси управління охороною довкілля. Необхідно підвищити рівень розповсюдженості інформації про них серед широких кіл громадськості, а також тісне спілкування членів рад з населенням.

Висновки.

Доцільним є залучення населення міст до діяльності по охороні навколишнього середовища та управління природокористуванням.

Результати анкетування показують, що у теперішній час існує значна зацікавленість містян у активній громадській діяльності по створенню екологічного благополуччя в районі свого помешкання.

При цьому недостатня екологічна поінформованість населення є перешкодою як у формуванні екологічної свідомості громадян, так і у здійсненні їх практичної діяльності по охороні навколишнього середовища міста.

Для її посилення необхідна сумісна робота усіх учасників інформаційного процесу в суспільстві: органів державного екологічного управління, виробничих, обслуговуючих, громадських організацій та ін.

Список літератури: 1. *Department of Economic and Social Affairs. World Urbanization Prospects: The 2014 Revision, Highlights / Department of Economic and Social Affairs.* – New York: Typography in the United Nations, 2014. – 28 p. 2. *Department of Economic and Social Affairs. World population projected*

to reach 9.6 billion by 2050 / *Department of Economic and Social Affairs*. – New York: Typography in the United Nations, 2013. – 94 p. **3.** Gerland P. World population stabilization unlikely this century / P. Gerland, A.E. Raftery, H. Sevcikova // *Science*. – 2014. – № 346. – P. 234 – 237. **4.** UNEP-DTIE. Cities and buildings UNEP initiatives and projects / *UNEP-DTIE*. – Paris: UNEP, 2014. – 16 p. **5.** Яценко Л.Д. Екологічний складник національної безпеки: основні показники та способи їх досягнення / Л.Д. Яценко. – К.: НІСД, 2014. – 52 с. – (Препринт / Національний інститут стратегічних досліджень України; НІСД 2014-7). **6.** Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2012 році / *Міністерство екології та природних ресурсів України*. – К.: LAT & K, 2012. – 258 с. **7.** Дорожко С.В. Управление твердыми бытовыми отходами / С.В. Дорожко, А.Н. Гнедов, И.А. Калиновская. – Минск: Орех, 2010. – 204 с. **8.** Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики / Кабінет Міністрів України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2010. – 36 с. – (Бібліотека офіційних видань).

References: **1.** *Department of Economic and Social Affairs*. World Urbanization Prospects: The 2014 Revision, Highlights / *Department of Economic and Social Affairs*. – New York: Typography in the United Nations, 2014. – 28 p. **2.** *Department of Economic and Social Affairs*. World population projected to reach 9.6 billion by 2050 / *Department of Economic and Social Affairs*. – New York: Typography in the United Nations, 2013. – 94 p. **3.** Gerland P. World population stabilization unlikely this century / P. Gerland, A.E. Raftery, H. Sevcikova // *Science*. – 2014. – № 346. – P. 234 – 237. **4.** UNEP-DTIE. Cities and buildings UNEP initiatives and projects / *UNEP-DTIE*. – Paris: UNEP, 2014. – 16 p. **5.** Jatsenko L.D. Ekologichnyj skladnyk natsional'noji bezpeky: osnovni pokaznyky ta sposoby jikh dosjagnennja (The environmental component of national security: basic indicators and ways of them achieving them) / L.D. Jatsenko. – Kyjv: NISD, 2014. – 52 p. – (Preprint / Natsional'nyj instytut strategichnykh doslidjen' Ukrajinu; NISD 2014-7). (in Ukrainian). **6.** Natsionalna dopovid' pro stan navkolyshn'ogo pryrodnogo seredovysha v Ukrajinu u 2012 rotsi (National report on the state of the environment in Ukraine in 2012) / *Ministerstvo ekologiji ta pryrodnykh resursiv Ukrajinu*. – Kyjv: LAT & K, 2012. – 258 p. (in Ukrainian). **7.** Dorodjko S.V. Upravleniye tvjordjymy bytovjymy otkhodamy (Solid waste management) / S.V. Dorodjko, A.N. Gnedov, I.A. Kalinovskaya. – Minsk: Orekh, 2010. – P. 154 – 156. (in Russian). **8.** Pro zabezpechennja uchasti gromads'kosti u formuvanni ta realizachiji derdjavnoji polityky (For public participation in the formulation and implementation of public policies) / *Kabinet Ministriv Ukrajinu*. – Ofits. vyd. – Kyjv: Parlam. vyd-vo, 2010. – 36 p. – (Biblioteka ofitsijnykh vydan'). (in Ukrainian).

Поступила (Received) 28.04.15